

denter indicant, et consequenter etiam immortalitatem: tum in actibus intellectus practici, præsertim in remorsu conscientiae, et in dictamine operandi honeste contra rebellionem corporis, et castigando illud et morti exponendo, si opus sit: tum etiam in affectibus voluntatis, quæ non quiescit nisi in Deo, et pœnam alterius vitae naturaliter timet, et felicitatem appetit, quam in hac vita non inventit: sicut in aliis rebus similibus, quas satis expendimus. E contrario nullum est in nobis signum mortalitatis ipsius animæ. Nam quod habeat comitantem phantasiam dum intelligit solum indicat illam esse veram formam corporis, et in ea sic radicatum utramque potentiam. Nec ex eo quod sit forma corporis, inferri potest eam esse corpoream, aut mortalem, quia non repugnat spiritualem substantiam corpori, ut veram formam uniri, ut in sequentibus capitibus exponemus.

CAPUT XI.

QUID ARISTOTELES DE ANIMÆ HUMANÆ IMMATERIALITATE ET IMMORTALITATE SENSERIT.

1. *Qui putaverint errasse Aristotelem in hac quæstione.* — Quamvis ad prædictarum veritatum certitudinem non multum referat, quid de illis Aristoteles senserit, indagare, ut alias Durandus dixit: nihilominus propter ejus auctoritatem, et quia præcipue rationes aductæ in ejus doctrina fundantur, hacque occasione magis explicabuntur: ideo quæstionem hanc non duxi prætermittendam. In ea igitur multi ex antiquis Philosophis et Patribus, ac Theologis Aristotelem circa animæ immortalitatem errasse crediderunt. Ita de illo sensit Plutarchus, lib. 5, de Placit., cap. 4, et Alexander Aphrodisius, lib. 3, de Anima, illi in eodem errore consentiens. Refert etiam Eusebius, lib. 45, de Præparat. Evang., cap. 8, 9, 10 et 11, Atticum Plotinum et Porphyrium dicentes, Aristotelis errorem hunc in Platonis invidiam docuisse, vel saltem veritatem contrariam obscurasse, et in dubium revocasse. Justinus etiam in orat. ad Gentes, prope initium, Aristoteli absolute tribuit, quod animam, mortalem esse docuerit. Idem Theodoretus, lib. 5, curat. Graecan. et Gregorius Nyssenus, lib. 2, de Philo., c. 4 et 6, prout illum refert D. Thomas infra citandus, vel potius Nemesius, lib. de Natur. hominis, cap. 2, Nazianzenus, disp. contra Eunomium, Origenes, lib. 6, inscripto Philosophomeno,

Nyssenus, lib. de Anim. Idem Aeneas Gazæus in dialog. de animæ immortalit., prope initium, habenturque in tom. 8 Bibliothecæ. Ex Scholasticis idem credit Cajetanus, lib. 3, de Anima, et Pomponatus, lib. de Immortalit. animæ. Scotus vero in 4, dist. 43, q. 2, saltem putat Aristotelem fuisse ancipitem, et ex instituto sententiam suam occultasse. Idem Hervæus, quodl. 1, q. 41, et in 2, dist. 4, q. 1, Niphus de immortalit. animæ.

2. *Primum fundamentum ex variis locis ipsius Aristotelis.* — Fundamenta hujus sententiae ex variis locis, et dictis Aristotelis, illa inter se conferendo, seu conjugendo desumuntur. Primum sumitur ex 4 et 3, de anima, et isto modo conficitur. Si intelligere est opus phantasie, vel non est sine phantasia, anima non est separabilis a corpore, sed intelligere, vel est opus phantasie, vel non est sine phantasie operatione: ergo anima non est separabilis a corpore, et consequenter est mortalis. Supponimus enim apud Aristotelem idem esse animam esse immortalem, quod esse separabilem a corpore, id est, esse natura sua aptam ad existendum post separationem a corpore, quod est verissimum, ut supra ostendi, quia si separata manet, amplius corrumphi non potest: ut demonstravimus. Unde e contrario idem etiam sunt esse inseparabilem a corpore, et esse mortalem animam, quia si est inseparabilis a corpore, pendet a materia in suo esse, et consequenter per separationem desinit esse: ergo est mortal: quia per illam separationem fit mors hominis, per quam anima commoritur (ut sic dicam) si esse desinit: illa ergo duo idem sunt, et illa est phrasis, seu modus loquendi Aristotelis, ut ex omnibus locis allegandis constabit. Consequentia ergo principialis argumenti per se nota est, et formalis: utraque autem præmissa ex ejusdem Aristotelis doctrina sumpta est.

3. *Prograditur idem fundamentum.* — *Prima conditionalis propositio ex Aristotele.* — *Secunda conditionalis.* — *Tertia conditionalis.* — Nam in primo de Anima, text. 42, necessarium esse dicit, inquirere, an operationes, vel affectus animæ omnes sint communes, vel sit aliqua operatio animæ propria: vocat autem communem, quæ fit cum corpore: propriam vero, quæ est solius animæ: tractat enim de operationibus vitalibus, quarum principium omnino necessarium, et principale est anima, ideoque nulla talis operatio esse potest propria solius corporis, quia sine influxu animæ fieri non potest: ac propterea: *Si corpus*

etiam illi cooperatur, dicitur operatio communis: si autem non pendet a corpore, dicitur operatio animæ propria. Merito ergo ait Aristoteles necessarium esse inquirere, an sit aliqua operatio propria animæ, utique ad investigandum, an sit aliqua anima incorporea, separabilis et immortalis, quia ex operatione colligi debet, qualis sit anima, quia non suppetit nobis aliud medium magis proprium ad naturam formæ investigandam, ut in duabus capitibus præcedentibus ostendimus. Et ita hoc etiam principium supponit Aristoteles, in loco citato, et lib. 2, de Generat. animal., cap. 3, et aliis locis infra referendis. Addit autem in loco allegato inter animæ opera *ipsum intelligere videri posse opus maxime proprium ejus.* Et tunc adjungit alteram conditionalem propositionem quam in majori propositione, n. 2, posuimus. *Si intelligere phantasia quedam est aut sine phantasia non est, non contingit sine corpore esse:* ac proinde nec anima esse poterit sine corpore: quia ex dependentia operationis (ut dixi) dependentiam formæ colligimus: tum quia inter se proportionem servant, tum etiam quia forma non est sine operatione. Unde statim in textu 43, addit philosophus tertiam conditionalem, quod *si nulla sit operatio animæ propria, nec ipsa anima separabilis sit.* Major ergo propositio Aristotelica est. Minor autem ab eodem sumitur lib. 3, de Anima, text. 30, ubi expresse dicit animam nunquam sine phantasmate intelligere: cum ergo ad veritatem disjunctivæ una pars sufficiat, vera erit illa propositio disjunctiva, *intelligere, vel est phantasia, vel non est sine phantasia:* ergo juxta priorem conditionalem, intelligere non est operatio propria animæ: ergo anima nullam habet operationem propriam, et si qua est propria, maxime est intelligere: ergo anima est mortal, juxta Aristotelis principia.

4. *Secundum fundamentum ex locis aliis.* — Secundo argumentor ex eodem philosopho, libro 3, de Anima, cap. 5, ubi distinguens intellectum in agentem et passivum, ait intellectum passivum esse corruptibile: est autem intellectus passivus, seu passibilis potentia intellectiva, per quam anima rationalis intelligit: si autem hic intellectus corruptibilis est, profecto etiam anima, quia vel in re sunt idem, vel sunt ejusdem ordinis, et quia sine intellectu anima esse non potest. Unde licet de intellectu agente dicat Aristoteles ibidem esse impabilem et aeternum, videtur profecti sentire non esse animæ potentiam, sed ali-

quam substantiam separatam, seu intelligentiam aliquam. Adde quod lib. 4, de Anima, text. 65, numerans actiones animæ, per quas movetur ipsa, et movet cor, vel aliam partem corporis, ut sunt *irasci, timere, etc.*, inter eas ponit, *ratiocinari*, licet addat, *ratiocinari autem, aut hujusmodi est, aut aliud quidpiam.* Statim vero subiungit, sicut non dicitur proprie animam texere, vel aedificare, ita nec irasci, discere, vel ratiocinari, sed hominem per animam: ergo sentit illas actiones aequem communes esse corpori. Tertio est locus obscurus ibi lib. 2, de Generat., cap. 3, ubi ait, non solum vegetativam, et sensitivam animam in potentia materiæ contineri, sed etiam rationalem. Unde sentit de potentia materiæ educi, et consequenter ab ea pendere et materiæ, ac mortalem esse. Quarto in lib. 4, Ethicorum, c. 16, Solonis sententiam reprobant, dicentes hominem non posse in hac vita esse felicem, sed post mortem. Improbatur autem hoc ratione. Felicitas in operatione posita est: at post mortem nulla est operatio: ergo nec felicitas. Videtur ergo Aristoteles in illa propositione subsumpta sentire post hanc vitam nullam felicitatem superesse: ergo negat manere animam post mortem, quia si maneret, et operationis et felicitatis capax esset. Et lib. 3, Ethic., c. 6, dici post mortem nihil boni, vel mali superesse. Et 42, Metaphysicæ, c. 7, text. 39, indicat felicitatem hominis tantum esse in hac vita, et brevi tempore durare. Denique eod. 42, Metaphysicæ, c. 3, quæstionem hanc attingens indecisam eam relinquit, et lib. 4, de Anima, text. 63, et sequentibus anceps est, et sub dubio loquitur.

5. *Tertium fundamentum ex variis conjecturis.* — Ultimo addi possunt conjecturæ: una est, quia si Aristoteles cognovisset animam esse immortalem et immateriale, credidisset utique non educi de potentia materiæ, et consequenter fieri ex nihilo per creationem: at ipse utique negat ex nihilo aliquid fieri, seu creari: ergo. Secundo, quia si animæ post mortem permanerent, nunc essent animæ infinitæ, quod est impossibile, juxta doctrinam ejusdem Aristotelis, tertio Physicorum. Sequela patet ex alio ejus principio, quod mundus, et homines ab aeterno fuerunt: quia hoc posito necesse est, ut homines infiniti præcesserint, ac subinde, ut tot animæ simul nunc sint: cum Aristoteles ipse transanimationem seu transmigrationem animarum in diversa corpora non admittat. Responderi ad utrumque potest, Aristotelem cognovisse creationem aeter-

nam per simplicem emanationem a prima causa. Et ita credere etiam potuisse omnes animas aliquando futuras ab æterno fuisse creatas, et postea suis temporibus corporibus infundi. Sed hoc imprimis non solvit nodum, imo illum magis implieat: nam multo magis necessarium fuisset animas illas in numero infinito simul esse creatas, ut ad hominum generationes finitas, non solum a parte ante, seu quæ jam præcesserunt, sed etiam a parte post, ad illas, quæ juxta ejusdem philosophi mentem in æternum succedent, sufficere possent, quandoquidem, quæ semel a corporibus separantur, generationibus aliorum hominum non inserunt, ex ejusdem Aristotelis sententia. Deinde assertum illud de animarum existentia ante corpora repugnat eidem Aristoteli, libr. 12, Metaphysicæ, cap. 3, text. 16, dicenti causam efficientem præcedere suum effectum, formam autem ex illo incipere, quod ibidem de anima intellectiva in specie affirmat, ut D. Thomas ibi notat. Ex quo ultima conjectura confici potest: quia, teste eodem Aristotele, quidquid habet existendi initium, habet etiam finem, ut ipse probare conatur libro primo de Cœlo, c. 12. Sed anima rationalis habet initium existendi (ut ipse affirmat loco citato), ergo habet etiam finem.

6. *Communis sententia tenens non errasse in hoc Aristotelem.*—Nihilominus communis sententia est, Aristotelem animæ immortalitatem cognovisse, et in suis libris satis aperte hoc docuisse. Hæc fuit sententia omnium antiquorum Aristotelis interpretum, ac Peripateticorum (uno Alexandro excepto) nimirum Theophrasti, Themistii, Philoponi et Simplicii, Commentatoris, et aliorum super lib. de Anima Aristotelis, præsertim in proemio, circa text. 12 et 13, et libro 3, textu 30, aliis locis sparsim, et plures refert Eugubinus, l. 9, cap. 19 et seq. Idem docuerunt nostri scholastici, præsertim D. Thomas in eisdem locis de Anima, præsertim lib. 1, lect. 2, et l. 3, lect. 17, et l. 12, Metaphysicæ, lect. 3, circa text. 16 et 8 Physicorum, lect. 12, et quodlib. 10, a. 6, et l. 2, contr. Gent., cap. 78 et 79, ubi Ferrariensis, Durandus, in 2, d. 18, quæst. 3, Aegidius, dict. l. 3, de Anima, cap. 4, Albertus, tract. 2, de Anima, c. 20, et tract. 3, c. 13.

7. *Primum fundamentum solidius pro hac parte ex aliis locis Aristotelis.*—Fundatur primo hæc sententia in contrario discursu, facto in fundamento primo præcedentis sententiae. Nam Aristoteles in 1, de Anima, text. 13, in hoc fundatum jicit: *Si anima habet ope-*

rationem, vel affectum proprium, id est, quem per seipsum sine corpore habeat, fieri poterit, ut ipsa separetur. Quod principium communiter receptum est, ejusque rationem supra attigimus, et paulo post illud magis explicabimus, et probabimus a n. 10, sub illo autem ex ejusdem Aristotelis doctrina sumimus animam hominis in corpore aliquam operationem propriam habere. Ergo recte concluditur animam ex Aristotelis sententia esse separabilem a corpore, et immortalem, quia utraque præmissa est Aristotelis, et in virtute assertionem continet. Unde non potuit tantus philosophus consecutionem ignorare. Superest probanda minor, de qua Aristoteles, l. 1, de Anima, in eodem textu 12: *Maxime vero proprium videtur intelligere.* Quia vero ibi non tam asserendo, quam dubitando loqui videtur, ideo lib. 3, text. 4 et sequentibus, probat ex professo intellectum esse potentiam impermixtam utique materiae, id est, esse incorpoream. Et textu 6, inde infert intellectum non esse potentiam organicam, et species intelligibiles non recipi in coniuncto, sed in ipsa anima, quæ propter hanc causam locus specierum dicitur. Utiturque illa ratione, quod potentia intelligens omnia corpora debet esse denudata a natura corpore, ac subinde immaterialis et incorporea. Unde clare sequitur esse immortalem, quam rationem supra expendimus, et text. 7, addit aliam, qua directe probat intellectum non esse potentiam organicam, et intelligere non fieri per organum corporis. Nam potentia organicana ratione organi laeditur, et impeditur a vehementi obiecto, ut in sensibus patet: intellectio autem non impeditur, nec intellectus laeditur ab excellenti intelligibili, sed in eo magis perficitur. Nam quia excellentiora intelligibilia contemplari novit: inde ad inferiora intelligenda habilior redditur. Unde concludit intellectum esse separabilem, non autem sensum: et ideo in lib. 1, text. 92, dixit non posse partem corporis assignari, in qua sit intellectus tanquam in organo, vel per quam ipsum intelligere eliciatur.

8. *Accedunt loca alia.*—Præter hæc inventiuntur in eisdem libris de anima plura loca, in quibus Aristoteles intellectum, *quo anima intelligit, aut existimat, vel opinatur* (ut ipse met exposuit text. 5, lib. 3,) vocat impermixtum, separabilem, vel separatum, perpetuum, seu æternum, *et advenire, et passione vacare, et quid divinum esse.* Unde in lib. 1, de Anima, textu 63 et 66, de intellectu ait, *videri esse substantiam, nec interire.* Et utitur alia ratione

ex eo sumpta, quod per senium corporis non labefactatur intellectus, ut late ibi exponit Themistius et Philoponus, et novissime Hieronymus Dandinus, et in text. 28, intellectum vocat, *nobilissimum et divinum.* In lib. autem 2, textu 11, ait, nihil vetare aliquam partem animæ separabilem esse, eo quod nullius corporis sit actus. Clarius in textu 21: *De intellectu, dicit, et contemplativa potentia, nondum quidquam est, sed videtur animæ genus diversum esse, idque solum posse separari, quemadmodum æternum a corruptibili, cæteras vero partes, id est, species animæ non esse separabiles.* Quod testimonium esset irrefragabile, si majori cum asseveratione philosophus loqueretur, nihilominus tamen satis mentem suam indicat, quamvis verbo, *videtur, utatur:* quia rem non ex professo tractabat, et lib. 3, de Anima, c. 4, intellectum ponit inter res separatas a materia, et passionis expertes, et cap. 5, de intellectu agente clare dicit esse separabilem, non mixtum passioneque vacantem. Sunt vero, qui de intelligentia separata, vel de Deo ipso locum illum interpretentur. At satis clare ibidem docet Aristoteles intellectum illum esse potentiam, et quasi habitum, vel lumen animæ, de quo, in lib. 4, dicturi sumus. Addi vero potest, quod ait lib. 1, de Part., cap. 1, intellectum, quo, anima intelligit esse immaterialem, seu a materia in suo esse abstractum. Præterea lib. 12 Metaphysicæ, c. 3, text. 17, cum dixisset formam non esse ante compositum. *Si autem aliquid posterius permanet, considerandum est, in quibusdam enim nihil prohibet, utique in hominibus, ut declarat, dicens: Veluti si anima tale sit, non omnes, sed intellectus, omnem namque fortassis impossibile est.*

9. *Item alia.*—D. Thomæ lectio prima in fine.—Unde in lib. 2, de Generat. Animal., cap. 3, cum dixisset animas cæterorum animalium non posse extrinsecus advenire, nec sine corpore existere, quia omnis eorum operatio corporalis est, adjungit. *Restat igitur, ut sola mens extrinsecus accedat, eaque sola divina sit, nihil enim cum ejus actione communicat actio corporalis.* Quem locum in hac materia solemnem et clarissimum aliqui detorquent, per mentem non rationalem animam, sed Deum, vel aliam intelligentiam exponentes, frigide tamen, et contra tenorem contextus, et contra illam doctrinam, quam inter hominem et alia animalia Aristoteles constituit. Ponderat item Philoponus addere ibi philosophum illud ipsum, quod de mente dixerat: *Non satis*

*adhuc constare, quod de divina mente nunquam philosophus dixit. Quæ quidem animadversio, sicut est optima ad illam violentam expositionem refellendam: ita enervat vim testimonii, et aliquam inconstantiam, et dubitationem scribentis ostendit. In eodem tamen lib., text. 45, aperte dicit rationalem animam, non esse corpoream. Et 2, de Part. Animal., c. 10, dicit inter animalia solum hominem divinitatis esse partipem. Quod latius declarat lib. 10 Ethicor., cap. 8. Nam cum dixisset, felicitatem consistere in vacatione vitæ contemplativæ, addit: *Talem vitam superare hominis naturam, utique quatenus corpore et animo constat, nam ut talis est magis in actione versatur.* Unde addit: *Non enim hoc ipso, quo homo est, ita vivet, sed quo est quid in ipso, quo divinum, scilicet, anima rationalis, quæ Deo, et intelligentiis in hoc similis est, quod per mentis contemplationem supra corpus elevatur.* Et ideo adjungit: *Quantum igitur hoc, id est, intellectivum, ab ipso composito differt, tantum et hujus operatio distat ab ea, quæ ab alia virtute proficitur: quod si mens divinum ad ipsum hominem est, et vita quæ ab ea manat divina est respectu ipsius vitæ humanæ.* Et inde subinfert, *non oportere homines tantum mortalia cogitare, sed quod fieri potest, immortales nos ipsos facere, etc.* In quibus omnibus non loquitur de beatitudine vitæ futuræ, sed tantum præsentis. Nihilominus tamen fundamenta ponit, quibus immortalitas animæ naturaliter innotescit, quia per illam divinitatis participationem, quam per mentis elevationem, et contemplationem in nobis experimur, intelligentiis habere nos aliquod principium operandi simile Deo et intelligentiis, et consequenter a corpore separabile et æternum; et libr. 9 Ethic., cap. 8, in fin., ponit aliud immortalitatis signum, quod nos supra expendimus, scilicet, quia vir probus corporis bona, et ipsam etiam corporalem vitam propter honestatem contemnit. Non videtur ergo verisimile illum, qui de honestate et felicitate humana tam præclare sensit, animæ immortalitatem ignorasse.*

10. *Secundum fundamentum sumptum ex responsione ad priora loca.*—In secunda propositione conditionali posita in n. 3, sermo est de anima in corpore. *Dupliciter intelligi potest operationem aliquam esse animæ propriam.*—Est ergo hæc posterior sententia valde creditibilis: suadebitur autem amplius respondendo prioribus argumentis, vel certe hæc posteriora cum illis conferendo. Principialis

autem difficultas in primo fundamento utriusque sententiae posita est. Ad quam radicaliter expediendam, exponere oportet tres priores conditionales, quas Aristoteles, in d. lib. 4, de Anima, cap. 1, textu 12 et 13, posuit tanquam fundamenta ad animæ rationalis immortalitatem indagandam necessaria. Et claritatis gratia incipiems a secunda, quæ est hæc : *Si anima humana aliquam habet operationem propriam, fieri poterit ut ipsa separetur.* Circa quam imprimis supponendum est, sermonem esse de anima corpori conjuncta, quod est per se evidens (quidquid Cajetanus ibi tergiveretur, ut mox dicam) quia medium demonstrationis, quo a posteriori probamus immaterialitatem, separabilitatem et immortalitatem animæ, est operatio, quam habet dum est in corpore : tum quia illa exprimitur, et non quam habet separata : tum quia alias ad probandum animam esse separabilem supporenremus ipsam separatam operari, et a fortiori esse, qui esset egregius argumentandi modus : ergo sub illa conditionali, oportet subsumere animam conjunctam habere operationem propriam, id est, non communem corpori, ut supra declaravi. Sed nondum satis declaratum est, quanta et qualis haec proprietas operationis esse debeat. Distinguunt enim ibi Philoponus, Averroes, et præcipue divus Thomas in citatis locis, duos modos, quibus operatio animæ conjunctæ corpori est illi communis, scilicet, vel tanquam instrumento, seu organo, per quod fit, et in quo subjectatur, vel tanquam ab objecto quasi excitanti, vel danti occasionem operandi. Quam distinctionem Cajetanus etiam, et omnes moderni admittunt, estque per se satis clara, sed in applicatione, et usu ejus potest esse defectus.

11. *Quo ex dictis modis poterit aliqui accipisse Aristotelem operationem propriam in sua illa conditionali.* — Dicunt ergo Aristotelem, in dicta propositione, per operationem propriam animæ illam intelligere, que neutro ex dictis modis corpori communis est. Ita sensit Albertus, quem sequitur Cajetanus, et probat ex prima hypothetica propositione tradita ab Aristotele, scilicet : *Si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia, non est separabile.* Nam ex hac colligitur intelligere non esse propriam animæ operationem, ex qua possit separabilitas animæ colligi : quia licet non sit phantasia, non est sine phantasia, ut in tertio libro idem philosophus dixit. Ex qua ratione et explicatione existimat Cajetanus primam objectionem convincere, Aristotelem in ea

fuisse sententia, quod anima non subsistat a corpore separata. Nam in prima conditionali expresse dixit, quod si intelligere est phantasia, vel non sine phantasia, non est separabile. Unde nunquam dixit intelligere esse opus proprium animæ, sed maxime proprium videri. Unde virtute sic argumentari videtur, si aliquod est opus animæ proprium, maxime intelligere : sed hoc non est animæ proprium, quia non est sine phantasia : ergo omnis affectus, vel operationes animæ sunt communes corpori, ac proinde non est anima separabilis.

12. *Rectius D. Thomas et alii intellexerunt Aristotelem.* — Nihilominus divus Thomas, et alii expositores communiter intelligent Aristotelem vocasse operationem propriam animæ, illam, quæ per organum corporeum non elicetur, nec in illo recipitur, etiamsi aliquam aliam operationem corporis concomitantem habeat. Quam sententiam verissimam esse judico, tum in re ipsa, tum ex mente Aristotelis. Probatur prior pars : quia si intelligere est opus proprium animæ formaliter (ut sic dicam) id est, quia ab illa sola elicetur, et in ipsa sola sine corporeo organo recipitur, etiamsi non sit propria causaliter, seu per redundantiam in corpus (ut ita rem aptius explicem) est sufficiens medium ad concludendam animæ separabilitatem et immortalitatem. Ergo illa conditionalis : *Si anima habet propriam operationem, separabilis est, intellecta de operatione propria tantum formaliter verissima est.* Consequentia est clara, et antecedens probatur : quia operatio sic propria non est materialis, nec corporea, quia non fit elicitive, et per se per organum corporeum, nec recipitur in parte organica, seu corporea. Ergo est in se immaterialis qualitas : ergo per se fit a potentia immateriali, in qua etiam recipitur : ergo et ipsa operatio, et potentia est in immateriali subiecto, quod est anima ipsa : ergo multo magis anima ipsa est spiritualis, ac subinde immortalis juxta alios discursus in praecedentibus capitibus factos.

13. Et confirmatur, quia si operatio est ita propria animæ, ut per corpus non fiat, nec in aliqua ejus parte organica recipiatur, necesse est ut in sola anima recipiatur, vel immediate, vel mediante potentia, quæ in ipsa etiam anima immediate fit : ergo talis operatio supponit animam per se, ac de se subsistentem, nam tale est esse, quale est operari : et substari accidenti, supponit subsistere : ergo anima, quæ operationem sic propriam habet, immaterialis est, utpote a materia, vel alio subiecto independens. Dices, non repugnat operationem

esse ab anima, et in anima sine medio instrumento, seu organo corporeo : et nihilominus animam ipsam pendere a materia, et consequenter etiam operationem pendere a materia etiam saltem remote mediante anima : ac proinde non repugnat esse materialem operationem, et esse a sola et in sola anima. Respondeo id aperte repugnare : quia si anima pendeat a materia in suo esse, non operatur, nisi ut unita materia, quia operari supponit esse, et est illi proportionatum : forma autem pendens a materia non est nisi quatenus inest, ut sic dicam, seu non prius est, quam sit unita, et ideo non operatur, nisi ut unita. Ergo operatio talis formæ non est propria ipsius, sed necessario fit per aliquam materialem partem determinatam, et apte dispositam ad talem operationem, et consequenter per corporale organum : quia non potest fieri ab anima, ut unita tali corpori, et singulis partibus ejus, ut est per se notum. Nam ob hanc causam, et non propter aliam, omnes operationes sensuum organicæ sunt, et communes corpori, et non propriæ solius animæ. Unde e contrario si anima habet operationem propriam illo modo, id est, non factam per corporale organum, talis operatio non est ab anima, ut unita materia, sed abstracte, et secundum se, ac proinde talis anima est formaliter, ut sic dicam, independens a materia in operando : ergo etiam in essendo. Ergo propositio illa hypothetica, si anima habet operationem propriam, separabilis est, verissima est, intellecta de operatione propria formaliter : sive sit etiam propria, sive causaliter, seu concomitanter, sive non.

14. *Deinde probatur esse de mente Aristoteles.* — Hinc ergo concludimus alteram partem intentam, nimirum in hoc sensu locutum fuisse Aristotelem de propria operatione in dicta conditionali enuntiatione. Primo quidem, quia illi conditionali affirmativa adjungit Aristoteles aliam negativam : si anima non habet operationem propriam, non est separabilis. Quam quidem non infert ex priori, ut quidam putant : tum quia nullam proponit illationis formam : tum quia esset mala illatio a contradictorio antecedentis ad contradictorium consequentis, ut est notum in dialectica. Non ergo unam infert ex alia, sed utraque per se proponitur. Et nihilominus in utraque sine dubio sumit operationem propriam in eodem sensu, quia non est verisimile in tam brevi contextu commisso æquivocationem : et quia utramque propositionem premittit, ut fundamentum ad inquirendum, utrum anima mortalitatis, vel im-

mortalis sit. At vero in secunda propositione, operatio propria non potest in alio sensu accipi, alias vera non esset, ut videbimus : ergo in priori in eodem sensu etiam accipitur : immo propter eamdem rationem dicendum est in toto illo capite primo, eodem modo loqui philosophum de operatione propria ; quia nulla est ratio fingendi ambiguitatem et varietatem in significatione illius in eodem contextu. At vero in textu tertio statim distinguit operationes animæ, et quasdam dicit esse affectus proprios ipsius animæ, quasdam vero per ipsum animalibus convenire. Quod non potest intelligi, nisi de operatione propria tantum formaliter, alioquin nulla esset propria, quia nulla est, quæ saltem causaliter, seu concomitanter corpori non communicetur, ut etiam de ipso intelligere animæ conjunctæ manifestum est. Item illam vocat operationem communem, quæ per animam animali convenient : ergo e contrario, quæ ipsi animæ inest, propriam vocat, sive ab illa redundet alia in compositum, sive non redundet. Præterea lib. 2, cap. 4, textu 11, dicit, *nihil retare, ut aliquæ partium animæ sint separabiles, præterea quod nullius corporis sint actus.* Ubi per animæ partes facultates, seu potentias ejus intelligit, et illas dicit esse separabiles, ac subinde proprias animæ, quæ nullius corporis sunt actus, ut est intellectus, de quo lib. 1, text. 92, dixerat : *Qualem partem corporis, aut quomodo intellectus contineat, difficile est fingere.* Ergo eadem ratione, ut operatio sit separabilis, et propria animæ, satis est, quod ipsa non sit actus corporis, sed solius animæ.

15. *Quo sensu verificanda sit tertia conditionalis posita num. 3.* — Unde juxta hanc interpretationem, tertia conditionalis propositione negativa in numero tertio adducta ut vera sit, intelligenda est cum proportione de anima, quæ non habet operationem propriam formaliter, id est, non organicam, nec per aliquam partem corporis factam, aut receptam : sic enim verissimum est, animam, quæ nullam habet operationem sic propriam : vel quod perinde est, animam, quæ omnem suam operationem per corpus exercet, et nullam habet elevationem, corruptibilem et inseparabilem esse. Inter illa vero duo principia est notanda differentia, qua in priori affirmativo, non universaliter, seu distributive, sed indefinite, seu particulariter dicitur : *Si anima habet aliquam operationem propriam est separabilis.* Quia ut anima sit spiritualis, sufficit ut unam, vel aliam spirituale operationem habere possit :